

filosofische dialoog veronderstelt, stranden de denkers door de aard van hun onderwerp in een paradox – die dan weer vruchtbaar blijkt te zijn. Door die weerbarstige momenten wordt na verloop van tijd een fundamenteel verschil duidelijk tussen beide denkers, dat mogelijk veralgemeend kan worden tot een tegenstelling tussen blinden en zienden in verband met hun opvattingen, kennis en ervaring omtrent het zien.

In kentheoretisch opzicht stellen de volgende posities zich tegenover elkaar. Terwijl de kennis van zienden aangaande het zien berust op directe waarneming of proefondervindelijke kennis, is die van blinden propositioneel van aard. Het gaat anders gezegd om kennis uit tweede hand, om mentale constructies op basis van beschrijving door anderen die wél toegang tot een rechtstreekse ervaring hebben. Volgens Magee bestaat het verschil dus in de *ervaring zelf* en bestaat er bovendien een hiërarchie tussen beide soorten kennis: 'Het totaal van alle propositionele kennis van de wereld hangt, om mogelijk te kunnen zijn of zelfs maar te bestaan, af van de aanwezigheid van proefondervindelijke kennis (...). Deze relatie is echter niet wederkerig: proefondervindelijke kennis is niet afhankelijk van propositionele kennis, kan daar niet uit worden afgeleid en bestaat *onafhankelijk* met heel haar veelomvattende rijkdom.'⁵ Daarop volgt een uitgebreide reactie van Milligan die vindt dat zienden het belang van het zien overschatten. Hij minimaliseert het ervaringsaspect en toont aan dat blinden in grote mate kennis over het zien kunnen opbouwen, zowel over de ervaring, de voorstellingen als hun praktische gevolgen. Wat hem niettemin ontgaat is de visuele *ervaring zelf*, waardoor het hem moeilijk valt de esthetische aspecten van het kijken te onderkennen in het debat. Door overdreven veel waarde te hechten aan propositionele kennis legt Milligan wel een inconsistentie in de opvattingen van Magee bloot: 'Waarneming, proefondervindelijke kennis is waarachtig, (...) maar ze is samengesteld uit zintuiglijke gegevens die selectief met behulp van ideeën onze aandacht krijgen, worden geordend, getoetst en vertolkt, en deze kennis draagt altijd een propositioneel karakter (...).'⁶ Door de propositionele aspecten kan het kijken volgens Milligan aanspraak maken op kennis en tot op zekere hoogte mededeelbaar zijn. Elders zegt hij: 'Kennis door vertrouwdheid verschilt niet van andere vormen van propositionele kennis doordat zij niet propositioneel zou zijn, maar alleen voor zover ze vergaard is door middel van een rechtstreeks contact met het object, of, zo zou je het ook kunnen noemen, door middel van een zintuiglijke ervaring.'⁷ Door het ervaringsaspect van het zien te isoleren lijkt het alsof Magee meent dat er zoiets als een 'puur kijken' bestaat dat voorafgaat aan alle categorieën – wat natuurlijk een fictie is.⁸

Ook al is onze waarneming altijd cultureel van aard, altijd bemiddeld, dan nog blijft de vraag naar de specificiteit en meerwaarde van de 'rechtstreekse' ervaring. Afgezien van de algemeenheid van propositionele categorieën is de ervaring van het zien bijzonder, niet omdat het als dusdanig zou bestaan, wel omdat het kijken 'plaatsvindt', en wel in dubbele zin: als een lichamenlijk of zintuiglijk gegeven, en anderzijds als een cultureel gegeven. Wat gebeurt er met onze waarneming als we een zintuig meer of minder zouden hebben? Voor een antwoord gaan we te rade bij enkele voorstellingen van de Franse choreograaf Boris Charmatz en het Vlaamse collectief Deep Blue.⁹

Er wordt verondersteld dat blindheid een van de grote symbolen of archetypen is. In de kunst en de mythologie van veel volken wordt blindheid geassocieerd met onwetendheid, verwarring en niet bewust bestaan. Misschien is mijn zelfbeeld wel in de ban geraakt van deze associaties. Misschien heeft mijn fysieke blindheid het archetype van de blindheid binnen in mij geactiveerd.

Dat zou de reden kunnen zijn waarom ik mij in deze depressieve toestanden op de grens van het bewuste bestaan voel balanceren, niet in de letterlijke zin van af en toe indutten, maar in een diepere, alarmerende zin. Ik heb het gevoel alsof ik wil ophouden met gewaarworden. Het ontbreken van een lichaamsbeeld maakt het nog erger: het feit dat je niet naar jezelf kunt kijken en de geruststellende continuïteit van je eigen bewustzijn kunt zien in de contouren van je eigen lijf, door een voet te bewegen die je toewuift en zegt: 'Ja, ik hoor je wel. Hier ben ik.' Het bewustzijn presenteert zich niet in de ruimte. Dus ik ben niet anders dan puur bewustzijn, en als dat zo is, zou ik overal kunnen zijn. Ik word alomtegenwoordig; het maakt niet langer uit waar ik ben. Ik los op. Ik concentreer mij niet meer in een bepaalde plaats, die gesymboliseerd wordt door de heelheid van het lichaam. John M. Hull¹⁰

héâtre-élévision voor zienden

In 2002 creëerde Boris Charmatz *héâtre-élévision*, een 'pseudo-spectacle' waarin de vermenigvuldiging van het aantal media leidt tot een soort hyperrealisme dat het live-aspect ondermijnt van wat we gewoonlijk 'performance' noemen. Als enkele toeschouwer word je uitgenodigd in een verduisterde kamer voor een private voorstelling. Je wordt verzocht te gaan liggen op een groot zwart volume dat enigszins op een piano lijkt, om daar geconfronteerd te worden met een televisiescherm dat dicht bij je hoofd hangt. Gedurende precies 52 minuten spuwt de monitor beelden, ondersteund door een licht- en geluidsont-